

Олег Підхомний

доктор економічних наук, професор,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
м. Львів, Україна

oleg.pidkhotnyi@lnu.edu.ua

ORCID ID: 0000-0003-2642-8657

Олександр Глущенко

кандидат економічних наук,
директор Департаменту антилегалізаційної політики (AML),
Міністерство фінансів України,
м. Київ, Україна

OHlushchenko@minfin.gov.ua

ORCID ID: 0000-0002-8156-6270

ТЕХНОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ТА РИЗИКИ ТРАНСФОРМАЦІЇ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

Oleg Pidkhotnyi

Dr. Sc. (Economics), Professor,
Ivan Franko National University of Lviv,
Lviv, Ukraine

Oleksandr Hlushchenko

PhD (Economics),
Director of the Department of Anti-Legalization Policy (AML),
Ministry of Finance of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

TECHNOLOGICAL FACTORS AND RISKS OF THE FINANCIAL CONTROL SYSTEM TRANSFORMATION IN UKRAINE

Анотація. У підрозділі проаналізовано технологічні чинники, що визначають трансформацію системи фінансового контролю в Україні, з урахуванням викликів цифровізації, зростання обігу віртуальних активів, мінізації економіки та проблем фрагментації інформаційних систем різних суб'єктів фінансового контролю. Запропоновано проблемно-орієнтовану класифікацію технологічних чинників, яка охоплює напрями інтеграції даних, аналітики, цифрової ідентифікації, обігу віртуальних активів та інфраструктурної взаємодії між державними органами. Розроблено класифікацію ризиків трансформації за п'ятьма категоріями: технологічними, правовими, інституційними, інформаційними та поведінковими. Обґрунтовано комплекс заходів щодо пом'якшення зазначених ризиків, включаючи оновлення

нормативно-правової бази, розвиток міжвідомчої координації, впровадження ризик-орієнтованих інструментів моніторингу та посилення контролю за альтернативними формами переміщення вартості. Отримані результати можуть бути використані для формування стратегії модернізації фінансового моніторингу, протидії ухиленню від контрольних процедур та підвищення прозорості фінансових операцій.

Ключові слова: фінансовий контроль, цифрова трансформація, віртуальні активи, ризик-орієнтований підхід, інформація, трасти, кінцеві бенефіціарні власники (КБВ), фінансовий моніторинг.

Abstract. *The chapter explores the technological factors driving the transformation of the financial control system in Ukraine in the context of rapid digitalization, the expansion of virtual asset circulation, economic informality, and fragmentation of institutional data infrastructures. A problem-oriented classification of technological factors is proposed, encompassing key areas such as data integration, artificial intelligence and analytics, digital identification, virtual asset monitoring, and interagency digital interaction. These factors serve both as enablers of innovation in financial control and as potential sources of systemic vulnerabilities. The study develops a comprehensive classification of transformation-related risks, structured into five major categories: technological, legal, institutional, informational, and behavioral. Particular attention is paid to the vulnerability of financial oversight mechanisms to regulatory gaps, the absence of effective virtual asset supervision, limited access to beneficial ownership information – especially in relation to trusts and trust-like arrangements – and the use of complex legal schemes to circumvent financial transparency.*

Additionally, the article highlights the growing importance of identifying and addressing behavioral risks such as the re-emergence of barter and promissory note (bill of exchange) transactions, as well as the proliferation of unregulated crypto-based settlements. The research emphasizes the need for an integrated approach to mitigating these risks through the harmonization of legislation, the establishment of unified national registries, enhancement of interagency coordination, and the implementation of risk-based and AI-supported analytical tools. Strengthening institutional capacity, increasing transparency in ownership structures, and controlling alternative value transfer mechanisms are identified as essential elements of a resilient financial control framework. The findings provide a conceptual and practical foundation for modernizing financial monitoring and improving Ukraine's capacity to combat financial abuses in a digital environment.

Keywords: *financial control, digital transformation, virtual assets, risk-based approach, information, trusts, ultimate beneficial owners, financial monitoring.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах глобальної нестабільності, зростання тіньових фінансових потоків і збройної агресії з боку рф, питання трансформації системи фінансового контролю в Україні набуває критичного значення. Цифровізація економіки, поширення віртуальних активів, використання трастових і трастоподібних структур для уникнення процедур фінансового моніторингу, а також посилення вимог міжнародних інституцій, зокрема FATF [3], зумовлюють необхідність перегляду підходів до виявлення й попередження фінансових зловживань. Водночас запровадження нових технологічних

інструментів, таких як реєстр банківських рахунків, аналітичні платформи на базі штучного інтелекту та автоматизований обмін податковою інформацією, відкриває нові можливості для підвищення ефективності контролю за фінансовими потоками. У цьому контексті особливого значення набуває комплексна оцінка як технологічних детермінант, так і ризикових наслідків трансформації фінансового контролю в Україні, що й зумовлює актуальність відповідного дослідження.

З наукового погляду, дослідження сприяє розвитку теоретичних основ фінансової безпеки, ризик-орієнтованого підходу до здійснення контролю, а також системного аналізу взаємозв'язків між інституційною архітектурою фінансового нагляду, технологічними інноваціями та нетиповими формами фінансових зловживань. Практична значущість дослідження полягає у визначенні стратегічних напрямів удосконалення нормативного регулювання, побудови ефективної цифрової інфраструктури міжвідомчого обміну фінансовими даними, а також підвищення прозорості фінансових операцій за використання віртуальних активів, трастів, бартерних і вексельних схем. Отримані результати можуть бути використані у процесі імплементації європейських стандартів боротьби з відмиванням коштів та ухиленням від процедур фінансового контролю, формування національної системи індикаторів ризику, а також створення нових методичних підходів до виявлення нетипових фінансових транзакцій. Таким чином, дослідження формує науково-методичне підґрунтя для модернізації державної політики у сфері фінансового моніторингу, з урахуванням міжнародних зобов'язань України, потреб інтеграції до глобальних фінансових механізмів контролю та викликів, пов'язаних із поширенням децентралізованих фінансових технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Трансформація системи фінансового контролю в Україні під впливом технологічних чинників є предметом низки наукових досліджень [4, 6, 7]. Впровадження інноваційних технологій, зокрема штучного інтелекту, блокчейну та цифровізації фінансових послуг, суттєво змінює підходи до здійснення фінансового контролю та створює нові виклики й ризики. Дослідження, присвячені цифровій трансформації фінансової системи України, підкреслюють важливість розвитку новітніх технологій, таких як Інтернет речей (IoT), штучний інтелект та блокчейн [8], для підвищення ефективності фінансового контролю. Застосування цих технологій сприяє покращенню оперативного управління та підвищенню стійкості фінансової системи. Використання блокчейн-технологій у державному фінансовому контролі розглядається як перспективний напрямок для забезпечення прозорості та надійності фінансових операцій. Впровадження блокчейну може сприяти зниженню корупційних ризиків та підвищенню довіри до фінансових інституцій.

Однак, поряд із перевагами, цифровізація фінансового сектору несе й певні ризики. Зокрема, низка дослідників акцентує увагу на необхідності вдосконалення системи фінансового моніторингу для запобігання використанню новітніх технологій у протиправних цілях, таких як відмивання коштів чи фінансування тероризму [2].

Важливим аспектом є також використання штучного інтелекту у фінансовому контролі. Алгоритми штучного інтелекту здатні аналізувати великі обсяги даних, виявляти аномалії та прогнозувати потенційні ризики з більшою точністю, ніж традиційні методи. Проте, це також вимагає вирішення питань, пов'язаних із захистом даних та етичними аспектами використання таких технологій. Загалом, сучасні

дослідження підкреслюють необхідність системного підходу до трансформації практики фінансового контролю в Україні, що поєднує впровадження інноваційних технологій із розробкою відповідних нормативно-правових та організаційних механізмів для мінімізації супутніх ризиків [9].

Мета дослідження. Метою дослідження є системне оцінювання ролі технологічних чинників у трансформації системи фінансового контролю в Україні, а також ідентифікація пов'язаних із цим ризиків з урахуванням викликів цифровізації, розвитку віртуальних активів, зростання тіньових фінансових потоків та фрагментарності інформаційної інфраструктури різних суб'єктів фінансового контролю. Дослідження спрямоване на розроблення класифікації технологічних чинників і ризиків, оцінку їхнього впливу на ефективність механізмів контролю та визначення пріоритетних напрямів удосконалення нормативного, інституційного й аналітичного забезпечення фінансового контролю на національному рівні з урахуванням міжнародних взаємозв'язків.

Виклад основного матеріалу. Методологічною основою відповідного дослідження має бути міждисциплінарний підхід, що поєднує інституційний аналіз, компаративне правознавство, ризик-орієнтоване оцінювання ситуації та дослідження трансформаційних процесів у сфері фінансового контролю. З метою забезпечення цілісного розуміння змін, що відбуваються під впливом технологічних і безпекових чинників, необхідно застосовувати системний аналіз, який дає змогу охопити ключові складові фінансового контролю, зокрема механізми моніторингу банківських рахунків, віртуальних активів, структур власності юридичних осіб і трастових структур, а також інституційну основу, що забезпечує реалізацію таких функцій.

Проблематика дослідження технологічних чинників і ризиків трансформації системи фінансового контролю в Україні безпосередньо корелює з положеннями теорії асиметричної інформації, яка пояснює недосконалість ринкових і регуляторних механізмів у ситуаціях, коли одна зі сторін володіє значно більшим обсягом інформації порівняно з іншою. У сфері фінансового контролю така асиметрія виникає між суб'єктами, що здійснюють фінансові операції, та контролюючими органами, зокрема, в умовах цифровізації та використання складних транскордонних схем переміщення грошей і товарів. Недоступність або технічна різноманітність інформації про структури власності, джерела походження активів, взаємозв'язки між контрагентами та операції з віртуальними активами створюють значний дисбаланс на користь зловмисників, що, безумовно, знижує ефективність державного фінансового контролю. Застосування сучасних технологій, зокрема штучного інтелекту, міжвідомчої інтеграції даних і цифрової ідентифікації є шляхом до зменшення інформаційної асиметрії, даючи змогу виявляти приховані ризики та своєчасно реагувати на нові форми обходу процедур контролю. Таким чином, дослідження проблем технологічної трансформації фінансового контролю набуває особливої актуальності в контексті подолання асиметрії інформації як ключової теоретичної та практичної передумови ефективного функціонування фінансової системи.

Для з'ясування стану актуальності нормативно-правового забезпечення та його відповідності міжнародним стандартам важливо проводити контент-аналіз чинного законодавства України у сфері фінансового моніторингу, а також рекомендацій FATF,

Європейської комісії та інших міжнародних організацій. Порівняльно-правовий аналіз допомагає виявити кращі практики європейських країн щодо регулювання технологічних інновацій у фінансовому контролі, зокрема щодо впровадження реєстрів банківських рахунків, виявлення кінцевих бенефіціарних власників та контролю за обігом віртуальних активів. Певні аспекти можна дослідити лише методами експертного оцінювання, що передбачають узагальнення позицій фахівців із фінансового моніторингу, банківського нагляду, ІТ-сфери та права щодо головних ризиків і перспектив трансформації системи фінансового контролю в Україні.

Оцінка загроз потребує елементів факторного аналізу з акцентом на ризиках, пов'язаних із використанням криптовалют, цифрових платформ і трастових схем для обходу процедур фінансового моніторингу. Особливої уваги заслуговує кейс-аналіз міжнародної практики вивчення конкретних прикладів зловживань із використанням віртуальних активів та офшорних структур. Поєднання зазначених методів сприятиме формуванню цілісного бачення сучасних тенденцій трансформації системи фінансового контролю в Україні з урахуванням як технологічних, так і безпекових чинників.

Автоматизація використання критеріїв ризиків у системі фінансового контролю є перспективним напрямом підвищення ефективності виявлення фінансових правопорушень і зменшення впливу людського чинника на процеси виявлення аномалій. Застосування алгоритмів машинного навчання, систем штучного інтелекту та модулів поведінкового аналізу дає змогу здійснювати динамічне формування профілів ризику суб'єктів фінансових операцій на основі великого масиву структурованих і неструктурованих даних. Це забезпечує оперативне виявлення нетипових транзакцій, схем обходу контрольних процедур, а також можливих зв'язків із підсанкційними або анонімними контрагентами. Водночас автоматизація дає змогу гнучко оновлювати та комбінувати критерії ризику залежно від галузі, регіону, характеру операцій чи типу суб'єкта, що значно розширює можливості адаптивного контролю. Впровадження таких механізмів передбачає інтеграцію з державними реєстрами, цифровими ідентифікаторами, базами даних про КБВ та системами моніторингу віртуальних активів, що у поєднанні створює передумови для побудови інтелектуальної та проактивної моделі фінансового контролю на основі ризиків.

У сучасних умовах системна трансформація фінансового контролю в Україні є критично важливою для забезпечення фінансової прозорості, протидії економічним злочинам і гармонізації із міжнародними стандартами. Виклики, пов'язані з використанням новітніх цифрових технологій, зростанням обсягів транснаціональних фінансових операцій, а також необхідність реагування на зовнішні загрози, зокрема фінансування тероризму та обходу санкцій, зумовлюють потребу в оновленні як нормативної бази, так і технологічної інфраструктури контролю. Нижче наведено ключові напрями, за якими така трансформація має відбуватись.

1. Запровадження єдиного реєстру банківських рахунків. Формування централізованої інформаційної бази про рахунки фізичних та юридичних осіб у банках і небанківських фінансових установах для оперативного доступу органів фінансового контролю та правоохоронних органів.

2. Розширення системи контролю за обігом віртуальних активів. Впровадження законодавчо визначеного порядку реєстрації, ліцензування та моніторингу постачальників послуг у сфері віртуальних активів з одночасною імплементацією технологій аналізу блокчейн-транзакцій.

3. Виявлення та контроль кінцевих бенефіціарних власників трастів і трастоподібних структур. Вдосконалення механізмів ідентифікації КБВ через створення обов'язкових публічних реєстрів, посилення відповідальності за надання недостовірної інформації та інтеграцію з міжнародними базами даних.

4. Інтеграція до систем автоматичного обміну податковою інформацією (CRS/FATCA). Повноцінна імплементація стандартів автоматичного обміну для виявлення іноземних активів українських резидентів і запобігання ухиленню від оподаткування через офшорні юрисдикції.

5. Розвиток аналітичних платформ на основі штучного інтелекту. Запровадження системи поведінкового аналізу фінансових транзакцій, ризик-профілювання суб'єктів господарювання та автоматизованого виявлення аномальних або підозрілих операцій.

6. Посилення ролі нефінансових суб'єктів фінансового моніторингу (адвокатів, нотаріусів, ріелторів, аудиторів). Розширення їхніх обов'язків у сфері належної перевірки клієнтів (KYC), повідомлення про підозрілі операції та забезпеченні функціонування систем управління ризиками.

7. Технологічна інтеграція у міжнародні системи моніторингу (FIU.net). Забезпечення ефективного транскордонного обміну інформацією про підозрілі операції, підвищення якості міжвідомчої координації та оперативності реагування.

8. Забезпечення прозорості активів публічних осіб через е-декларування та контроль способу життя. Розширення можливостей перевірки задекларованого майна, автоматизація порівняння доходів і витрат, застосування непрямих методів оцінки добробуту.

9. Удосконалення міжвідомчого обміну інформацією в електронному форматі. Розбудова інтегрованої системи електронного взаємодії між органами фінансового моніторингу, податковими й митними органами, правоохоронними структурами, Національним банком України, судами та іншими державними інституціями. Забезпечення автоматизованого доступу до релевантних даних (у тому числі про рух коштів, судові рішення, статус платника податків, корпоративні права тощо) дасть змогу значно скоротити час на отримання інформації, підвищити ефективність виявлення фінансових зловживань та знизити рівень дублювання запитів. Особливу увагу має бути приділено формуванню єдиних технічних стандартів передачі даних, захисту інформації та аудитів кібербезпеки каналів електронної взаємодії.

У процесі трансформації системи фінансового контролю особливого значення набуває ідентифікація та систематизація технологічних чинників, які безпосередньо впливають на ефективність контролю за фінансовими потоками, виявленням фінансових правопорушень і протидією тіньовим операціям. Така класифікація має враховувати не лише загальні напрями цифровізації, але й специфіку українського контексту, пов'язану з потребою оперативного реагування на фінансові ризики, адаптації до міжнародних стандартів та забезпечення прозорості фінансової системи. Нижче подано проблемно-орієнтовану класифікацію ключових технологічних

чинників, згрупованих за функціональною ознакою та сферою впливу в межах системи фінансового контролю (рис. 1).

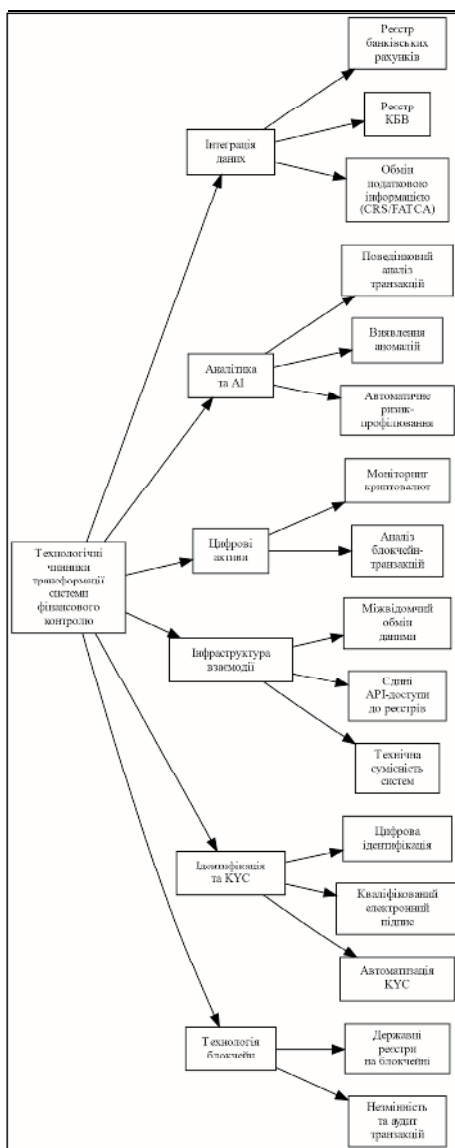

Рис. 1. Проблемно-орієнтована класифікація технологічних чинників трансформації системи фінансового контролю в Україні

Джерело: побудовано авторами

Технологічні чинники відіграють дедалі важливішу роль у формуванні змісту й методології проведення Національної оцінки ризиків відмивання доходів і фінансування тероризму [2], оскільки саме вони визначають як інструментальні можливості органів фінансового моніторингу, так і структуру потенційних загроз.

Швидкий розвиток віртуальних активів, децентралізованих платформ, а також цифрових форм ідентифікації ускладнює виявлення бенефіціарної власності й джерел походження коштів. Водночас наявність фрагментарної або несумісної міжвідомчої інформаційної інфраструктури знижує ефективність збору, аналізу та верифікації даних, що використовуються в рамках оцінювання ризиків. З іншого боку, технології також створюють нові можливості – автоматизовані інструменти аналітики, поведінкове моделювання та цифрові платформи обміну даними можуть забезпечити більш об'єктивну та динамічну оцінку ризиків. Таким чином, технологічні чинники не лише формують середовище реалізації фінансових зловживань, але й здатні стати основою для побудови більш адаптивної та інтелектуалізованої моделі оцінки ризиків, що потребує їх системного врахування при проведенні Національної оцінки.

Технологічні ризики суттєво впливають на проведення Національної оцінки ризиків відмивання коштів і фінансування тероризму, оскільки зумовлюють як обмеження в доступі до релевантної інформації, так і появу нових каналів переміщення вартості поза межами традиційного фінансового нагляду. Зокрема, відсутність повноцінного контролю за обігом віртуальних активів, недостатня інтеграція державних реєстрів, слабка верифікація цифрових ідентифікаторів та низький рівень технічної сумісності інформаційних систем ускладнюють ідентифікацію кінцевих бенефіціарних власників, визначення реального ризик-профілю суб'єктів та своєчасне виявлення підозрілих транзакцій. Крім того, використання складних схем соціальної та юридичної інженерії, цифрових технологій для маскування джерел і напрямів фінансових потоків знижує точність ризик-орієнтованих моделей. У результаті, Національна оцінка ризиків може бути неповною або хибно збалансованою, що знижує її ефективність як інструменту державного планування у сфері забезпечення правопорядку. Для подолання цих викликів необхідне врахування технологічних чинників як окремого блоку у структурі оцінки, а також інтеграція технічної експертизи до функцій міжвідомчих робочих груп, які проводять аналіз ризиків.

Одним із ключових інструментів цифрової трансформації фінансового контролю є запровадження централізованого реєстру банківських рахунків, який дає змогу державним органам оперативно отримувати інформацію про наявність та рух коштів на рахунках фізичних і юридичних осіб у банках та небанківських фінансових установах [1]. Такий реєстр значно підвищує ефективність фінансового контролю, особливо в контексті розслідування економічних злочинів, відстеження підозрілих транзакцій, а також виявлення фактів ухилення від сплати податків. У країнах Європейського Союзу подібні реєстри функціонують як складові частини національних систем протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму (AML/CFT) й інтегровані з міжвідомчими інформаційними платформами. Для України створення такого реєстру є не лише вимогою імплементації європейського законодавства, але й передумовою підвищення прозорості фінансової системи та зменшення рівня тінізації економіки [5].

Запровадження централізованого реєстру банківських рахунків, що передбачає посилення прозорості фінансових операцій та спрощення доступу контролюючих органів до інформації про рух коштів, може спричинити побічну реакцію з боку окремих суб'єктів бізнесу у вигляді активізації альтернативних форм розрахунків, зокрема бартерних і вексельних схем. Такі інструменти дають змогу здійснювати

взаємозаліки без безпосереднього руху коштів через банківську систему, що ускладнює їх виявлення в межах системи фінансового моніторингу. Особливо це актуально в умовах зростання фіскального тиску й поширення практик агресивної оптимізації, коли підприємства намагаються зберегти конфіденційність окремих операцій або приховати реальний обсяг доходів. Тому впровадження реєстру має супроводжуватись одночасним посиленням контролю за нетрадиційними формами розрахунків і розвитком аналітичних інструментів, здатних виявляти замасковані фінансові потоки.

Запровадження централізованого реєстру банківських рахунків, що передбачає розширення доступу державних органів до інформації про рух коштів у банківській системі, потенційно може стимулювати активізацію альтернативних каналів розрахунків, зокрема через інтернет-платформи для бартерних операцій. Умовно позабанківський характер таких платформ, які дають змогу здійснювати обмін товарами й послугами без використання грошових коштів або з внутрішньою обліковою одиницею, робить їх привабливими для суб'єктів господарювання, що прагнуть уникнути повної прозорості фінансової діяльності. Особливо це стосується представників малого та середнього бізнесу в умовах посилення фіскального навантаження, зростання витрат на комплаєнс або обмеженої довіри до регуляторних інституцій. У результаті бартерні інтернет-платформи можуть перетворитися на інструмент прихованого обігу доходів, взаємозаліків і перенесення частини господарської активності в тіньовий сегмент. Це вимагає переосмислення підходів до моніторингу нетрадиційних форм розрахунків і розробки аналітичних інструментів, здатних виявляти фінансову сутність операцій навіть за відсутності банківських транзакцій.

Сучасні електронні векселі, зокрема в межах китайської системи Electronic Commercial Draft System (ECDS), можуть розглядатись як прояв нового історичного етапу розвитку альтернативних механізмів обігу вартості, що функціонують поза межами фізичного та банківського переміщення грошей [10]. За функціональною природою е-векселі мають спільні риси з традиційними неформальними системами переказу вартості, такими як *fei qian*, *hawala* чи *hundi*, які протягом століть забезпечували передачу фінансових зобов'язань між суб'єктами в різних географічних регіонах на основі довіри, репутації та неформального посередництва. Водночас принципова відмінність електронних векселів полягає в їх цифровій формі, юридичному оформленні та інтеграції до регульованого фінансового середовища, що дає змогу поєднати переваги швидкості, децентралізованої передачі зобов'язань та формального контролю з боку держави. Такий підхід демонструє трансформацію архаїчних фінансових практик у сучасні інструменти цифрової економіки, які можуть бути як ефективним засобом оптимізації грошового обігу, так і предметом інтересу з боку суб'єктів фінансового контролю з огляду на можливі ризики зловживань.

У контексті аналізу ризиків використання альтернативних фінансових інструментів для обходу санкцій та відмивання брудних грошей доцільно здійснити їх порівняльну оцінку за рівнем уразливості до таких зловживань. Найвищий рівень ризику становлять криптовалюти, насамперед через їхню транскордонну природу, відсутність централізованого контролю, анонімність або псевдоанонімність користувачів, а також доступність децентралізованих фінансових платформ, які можуть використовуватись для прихованого переміщення

капіталів. Бартерні операції посідають проміжну позицію, оскільки дають змогу обходити банківську систему та здійснювати товарообмін без фіксації грошового еквіваленту, що ускладнює виявлення фактичної вартості транзакції, особливо у зовнішньоекономічній діяльності. Найменш ризикованими вважаються електронні векселі, за умови їх функціонування у межах централізованих регульованих платформ з обов'язковою ідентифікацією учасників та прозорим реєстром обігу. Водночас у разі використання е-векселів у нерегульованих середовищах або гібридних схемах з елементами токенизації й обмеженим доступом для наглядових органів, ризики їх застосування з метою обходу санкцій можуть суттєво зростати.

Умови відсутності міждержавної співпраці або наявності конфліктних відносин між окремими юрисдикціями значною мірою посилюють ризик використання електронних векселів як інструменту обходу міжнародних санкцій та санкцій з боку окремих країн. У разі, коли між державами відсутні угоди про обмін фінансовою інформацією, взаємне визнання правових зобов'язань або механізми правової допомоги у фінансових справах, створюється сприятливе середовище для використання е-векселів у схемах прихованого переміщення вартості. В умовах обмеженого доступу до реєстрів е-векселів, відсутності обов'язкової ідентифікації бенефіціарів та номінальних власників, використання бланкових індосаментів, а також формального дотримання документарних вимог без фактичної перевірки економічної суті операції, зростає ймовірність залучення таких інструментів до транскордонних схем уникнення санкційних обмежень. За таких обставин електронні векселі можуть використовуватись як зручний платіжний або гарантійний механізм між суб'єктами з юрисдикцій, що не визнають санкцій одне одного, даючи змогу формально легітимізувати фінансові операції, які в іншому випадку підлягали б блокуванню або контролю.

Криптовалюти, як децентралізовані цифрові активи, становлять особливо високий ризик з погляду фінансового контролю, зокрема у контексті відмивання коштів, обходу санкцій та фінансування протиправної діяльності. Головними чинниками такої уразливості є відсутність або слабкість єдиного регулятора, транскордонний характер обігу, а також технічна можливість забезпечення досить високого рівня анонімності або псевдоанонімності транзакцій, що ускладнює ідентифікацію учасників та джерел походження активів. Значну загрозу становлять інструменти децентралізованих фінансів (DeFi), криптовалютні міксери, а також стейблкоїни, які дають змогу швидко обмінювати великі обсяги вартості без залучення традиційної банківської інфраструктури. Використання криптовалют у схемах обміну товарів, оплати послуг, перерахування коштів через P2P-мережі та участі в нелегальних маркетплейсах створює значні труднощі для механізмів фінансового моніторингу, які базуються на аналізі руху коштів у класичній банківській системі. У зв'язку з цим криптовалюти все частіше фігурують у розслідуваннях з ознаками ухилення від сплати податків, фінансування терористичної діяльності, кібершахрайства та обігу нелегальних товарів.

Система розкриття інформації про кінцевих бенефіціарних власників (КБВ) трастів і трастоподібних утворень є ключовим елементом глобальної архітектури протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, що впливає з положень Рекомендації 25 Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF). На відміну від юридичних осіб, трасти не мають

фіксованої правосуб'єктності у багатьох правових системах, що ускладнює їх формалізовану реєстрацію. Проте сучасна міжнародна практика передбачає створення спеціалізованих реєстрів або інформаційних баз, які забезпечують збирання, актуалізацію та доступ до відомостей про учасників трасту, зокрема засновників, керуючих, бенефіціарів та осіб, які здійснюють контроль. У країнах ЄС функціонування таких реєстрів закріплено на рівні антивідмивального законодавства (AMLD5/AMLD6), а в окремих юрисдикціях, як-от Велика Британія, запроваджено спеціальні платформи, як Trust Registration Service, що передбачають обмежений доступ до КБВ на підставі наявності обґрунтованого інтересу. Водночас значна частина світових трастових юрисдикцій зберігає режим конфіденційності або забезпечує лише частковий облік, що обмежує ефективність міжнародного фінансового моніторингу. У зв'язку з цим розбудова дієвої системи ідентифікації КБВ трастів є одним із пріоритетних напрямів забезпечення глобальної прозорості та подолання зловживань корпоративною оболонкою у фінансових правопорушеннях.

Рівень доступності інформації про використання окремих фінансових інструментів для аналітичної розвідки з відкритих джерел (OSINT) суттєво варіюється залежно від їх правової природи, ступеня публічності та технологічної інфраструктури. Найвищу відкритість демонструють криптовалюти, оскільки більшість блокчейн-платформ є публічними, що дає змогу здійснювати структурний аналіз транзакцій, адрес та пов'язаних гаманців навіть без ідентифікації суб'єктів. Бартерні операції є частково доступними для OSINT-аналізу через публічні джерела, зокрема оголошення, тендерну документацію та судові рішення, однак вони рідко супроводжуються детальною документацією. Значно нижчий рівень прозорості характерний для вексельних операцій, які здебільшого перебувають поза межами публічного обліку та виявляються лише в окремих випадках через судові процеси або витoki даних. Найменш відкритими залишаються трастові структури, щодо яких, навіть за наявності реєстрів, як-от британський Trust Registration Service, доступ до інформації суворо обмежений і надається виключно уповноваженим органам або заявникам з обґрунтованим правовим інтересом. Такий рівень закритості трастів суттєво ускладнює їх виявлення у рамках OSINT-досліджень і створює ризики використання цієї форми власності для приховування активів, ухилення від оподаткування або уникнення процедур фінансового моніторингу.

Система фінансового контролю в Україні характеризується наявністю низки критичних проблемних зон, які суттєво обмежують її спроможність ефективно протидіяти фінансовим правопорушенням та забезпечувати прозорість фінансових потоків. Однією з ключових вад є фрагментарність та технологічна несумісність інформаційних систем різних державних органів, що унеможливорює належну інтеграцію даних і перехресний аналіз транзакцій. Також значну загрозу становить недосконалість механізмів ідентифікації кінцевих бенефіціарних власників, особливо в умовах використання складних корпоративних структур, номінальних осіб і трастоподібних утворень. Недостатнє регулювання обігу віртуальних активів і відсутність повноцінної нормативної бази для моніторингу криптовалютних операцій створюють новий сегмент прояву фінансових ризиків, який залишається майже поза контролем держави. Окрему проблему становить недостатній розвиток

аналітичної спроможності системи фінансового контролю, що проявляється в орієнтації на документальну перевірку замість застосування сучасних інструментів поведінкового аналізу, машинного навчання та ризик-орієнтованих моделей. Крім того, чинна система санкційного комплаєнсу демонструє обмежену ефективність через несинхронізованість з міжнародними санкційними базами та відсутність механізмів виявлення прихованих зв'язків з підсанкційними суб'єктами. Продовжує залишатись актуальною проблема тінізації економіки, що може посилитись через використання бартерних і вексельних схем, готівкових розрахунків та альтернативних каналів переказу коштів. Загальну неефективність посилює організаційна розпорошеність функцій між податковими, митними, іншими фінансовими та правоохоронними структурами, а також реальна відсутність єдиного координаційного центру, відповідального за формування системної політики у сфері фінансового контролю.

У процесі трансформації системи фінансового контролю в Україні особливого значення набуває різнопланова оцінка ризиків, які супроводжують модернізацію організаційних, правових і технологічних елементів цієї системи. До актуальних викликів у цій сфері належать: зростання обсягів цифрових транзакцій, поява нових фінансових інструментів, фрагментарність державних реєстрів і тінізація економіки тощо. Вони вимагають системного підходу до ідентифікації потенційних загроз. Подана нижче схема узагальнює ключові категорії ризиків, пов'язаних із трансформаційними процесами в системі фінансового контролю, та ілюструє їх структурну взаємопов'язаність за п'ятьма головними групами: технологічними, правовими, інституційними, інформаційними та поведінковими. Така класифікація слугує аналітичною основою для подальшого ризик-орієнтованого удосконалення політики у сфері фінансового контролю та протидії правопорушенням у фінансовій сфері (рис. 2).

Для зниження рівня системних ризиків, пов'язаних із трансформацією практики фінансового контролю в Україні, доцільна реалізація низки превентивних і компенсаторних заходів, орієнтованих на зміцнення інституційної спроможності відповідних структур, правового регулювання й технологічної інтеграції. Для подолання правових прогалин необхідне оновлення законодавства щодо регулювання обігу віртуальних активів, функціонування трастових структур і схем непрямого контролю. Інституційні ризики можуть бути зменшені шляхом чіткого розмежування повноважень між контролюючими органами та посилення централізованої аналітичної координації їх діяльності. Стосовно інформаційних загроз варто регулярно адаптувати методологію ідентифікації кінцевих бенефіціарних власників. Для мінімізації поведінкових ризиків необхідно застосовувати ризик-орієнтовані моделі моніторингу й нагляду, що враховують нетипові схеми уникнення фінансового контролю, зокрема, з використанням бартеру, е-векселів і криптовалютних операцій. Сукупність таких заходів може значно підвищити адаптивність системи фінансового контролю до умов цифрової трансформації та впливу новітніх загроз.

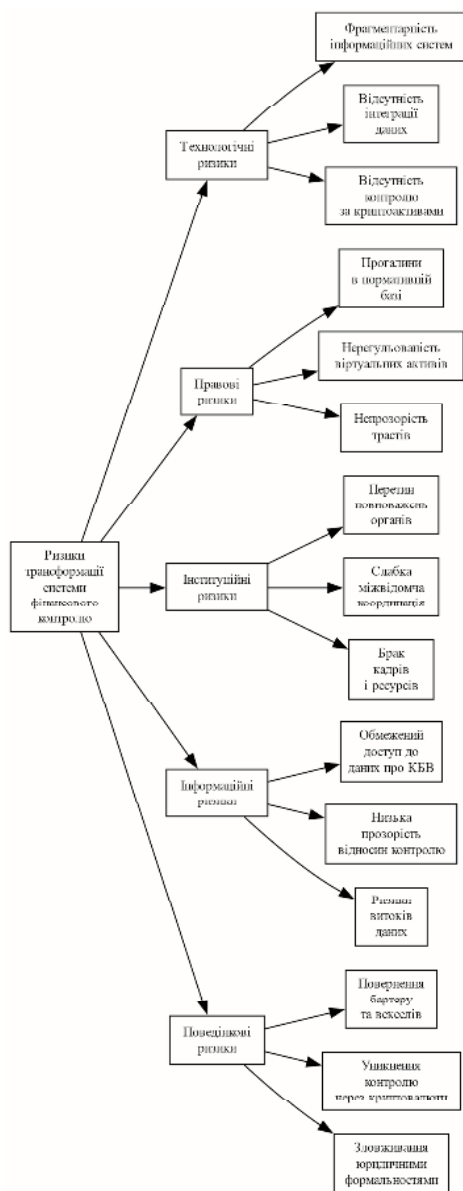

Рис. 2. Класифікація ризиків трансформації системи фінансового контролю в Україні

Джерело: побудовано авторами

Висновки. Проведене дослідження дає змогу стверджувати, що технологічні чинники є ключовими драйверами трансформації системи фінансового контролю в Україні, проте одночасно зумовлюють появу нових ризиків, пов'язаних із складністю й різноманітністю цифрових інструментів, фрагментацією інформаційних систем державних органів і реєстраторів, інституційною розбалансованістю

й недостатньою інтегрованою нормативною регулювання. Серед головних технологічних викликів вирізняються відсутність ефективного контролю за обігом криптовалют, слабка інтеграція державних реєстрів, недосконалість обліку кінцевих бенефіціарних власників трастів і трастоподібних структур, а також зростання ролі анонімних або недостатньо контрольованих цифрових каналів передачі вартості. Сформульована за результатами дослідження класифікація ризиків трансформації практики фінансового контролю, що охоплює технологічні, правові, інституційні, інформаційні та поведінкові аспекти, дає змогу системно окреслити зони підвищеної уразливості. На цій основі визначено пріоритетні напрями заходів з пом'якшення ризиків, які мають охоплювати як оновлення нормативної бази й розвиток інфраструктури обміну даними, так і підвищення аналітичної спроможності уповноважених органів у сфері виявлення нетипових та ризикових фінансових операцій. Результати дослідження можуть бути використані для удосконалення державної політики у сфері фінансового моніторингу й аудиту, формування ризик-орієнтованих стратегій контролю та підвищення загальної стійкості фінансової системи до трансформаційних викликів.

Перспективи подальших досліджень у межах обраної тематики пов'язані з поглибленим аналізом практичного застосування ризик-орієнтованих моделей у фінансовому контролі, зокрема з оцінюванням ефективності алгоритмів виявлення нетипових транзакцій, а також із дослідженням можливостей інтеграції штучного інтелекту та машинного навчання у процеси формування автоматизованих профілів ризику. Доцільним є подальше вивчення транснаціональних механізмів обміну фінансовою інформацією, впровадження міжнародних стандартів прозорості щодо бенефіціарної власності та розроблення технічних рішень для контролю за обігом децентралізованих фінансових інструментів. Окремої уваги потребують дослідження впливу альтернативних форм розрахунків, таких як бартер, векселі, е-векселі та P2P-схеми, на спроможність держави виявляти ухилення від процедур контролю та протидіяти обходу санкцій. Перспективними є також міждисциплінарні підходи, які поєднують фінансову аналітику, кримінологію, кібербезпеку й публічне управління для створення стійкої архітектури цифровізованого фінансового контролю.

Список використаних джерел:

1. В Україні створять Єдиний реєстр банківських рахунків фізичних та юридичних осіб, – проект Плану Ukraine Facility. URL: https://sud.ua/uk/news/publication/289725-v-ukraine-sozdatut-edinyy-reestr-bankovskikh-schetov-fizicheskikh-i-yuridicheskikh-lits-proekt-plana-ukraine-facility?utm_source=chatgpt.com
2. Методика національної оцінки ризиків відмивання коштів, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення в Україні (оновлена 2024 року). URL: https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/310/%D0%9D%D0%9E%D0%A0/%D0%94%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8/METODOLOGY_2024.pdf
3. Можливості та виклики нових технологій для ПБК/ФТ. ФАТФ. 2021. URL: <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/translations/guidance/Ukrainian-Opportunities-Challenges-New-Technologies-AML-CFT.pdf>

4. Ревак І.О., Підхомний О.М., Винник С.С. Розвиток інновацій у системі фінансового контролю підприємницьких структур: соціальні проблеми впровадження та правовий статус інформаційних ресурсів. *Актуальні проблеми інноваційної економіки та права*. 2024. № 1. С. 51–58. DOI: <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2024-1-11>. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/7524/1/apie_2024_r01_a11.pdf
5. Україна успішно здійснила перший міжнародний автоматичний обмін інформацією про фінансові рахунки. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/ukraina_uspishno_zdiisnila_pershii_mizhnarodnii_avtomatichnii_obmin_informatsiiei_u_pro_fiansovi_rakhunki-4813
6. Хаустова М. Г. Вигоди, ризики та проблеми цифровізації суспільства: загально-теоретичний аспект. Аналітично-порівняльне правознавство: електронне наукове видання. 2023. №11. С. 753-759. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.05.135> URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/11/137.pdf>
7. Цюцяк А., Цюцяк І., Цюцяк В. Цифровізація податкової системи: сучасний стан, проблеми та перспективи. *Галицький економічний вісник*. 2023. № 4. С. 48–55. URL: <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/pdf/83/1188.pdf>
8. Шишкова Н. Л. Використання блокчейну у трансформації державного фінансового контролю. *Проблеми економіки*. 2018. № 2. С. 382–388. URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2018-2_0-pages-382_388.pdf
9. Kornivska V. O. The Role Played by the Digital Transformation of Ukraine's Financial Sector in the Context of Post-War Reconstruction: Opportunities and Risks. *БІЗНЕСІНФОРМ*. 2022. № 8. С. 27–35 DOI <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-8-27-35>. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2022-8_0-pages-27_35.pdf
10. Su Ning. China's Inter-Bank Payment and Clearing Service. *BIS Review*. 2010. № 3. URL: <https://www.bis.org/review/r100121e.pdf>

References:

1. Sudovo-yurydychna hazeta. (2024, February 27). V Ukraini stvoriat Yedynyi reiestr bankivskykh rakhunkiv fizychnykh ta yurydychnykh osib – projekt Planu Ukraine Facility (In Ukraine, a unified register of bank accounts of individuals and legal entities will be created – Ukraine Facility Plan project). <https://sud.ua/uk/news/publication/289725-v-ukraine-sozdatut-edinyy-reestr-bankovskikh-schetov-fizicheskikh-i-yuridicheskikh-lits-proekt-plana-ukraine-facility>
2. Derzhavna sluzhba finansovoho monitorynhu Ukrainy. (2024). Metodyka natsionalnoi otsinky ryzykiv vidmyvannia koshtiv, finansuvannia teroryzmu ta finansuvannia rozpovsiudzhennia zbroi masovoho znyshchennia v Ukraini (Methodology of the National Risk Assessment of Money Laundering, Terrorist Financing and Proliferation Financing in Ukraine). https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/310/HOP/Документи/METODOLOGY_2024.pdf
3. FATF. (2021). Opportunities and challenges of new technologies for AML/CFT: Ukrainian translation. <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/translations/guidance/Ukrainian-Opportunities-Challenges-New-Technologies-AML-CFT.pdf>

4. Revak, I. O., Pidkhomnyi, O. M., & Vynnyk, S. S. (2024). Rozvytok innovatsii u systemi finansovoho kontroliu pidpriemnytskykh struktur: sotsialni problemy vprovadzhennia ta pravovyi status informatsiinykh resursiv (Development of innovations in the system of financial control of business structures: Social implementation issues and legal status of information resources). *Aktualni problemy innovatsiinoi ekonomiky ta prava – Actual Problems of Innovative Economy and Law*, (1), 51–58. <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2024-1-11>
5. Ministerstvo finansiv Ukrainy. (2023, December 21). Ukraina uspishno zdiisnyla pershyi mizhnarodnyi avtomatychnyi obmin informatsiieiu pro finansovi rakhunky (Ukraine successfully carried out the first international automatic exchange of financial account information). https://mof.gov.ua/uk/news/ukraina_uspishno_zdiisnyla_pershii_mizhnarodnii_avtomatichnii_obmin_informatsiieiu_pro_f finansovi_rakhunki-4813
6. Khaustova, M. H. (2023). Vygody, ryzyky ta problemy tsyfrovizatsii suspilstva: zahalnoteoretychnyi aspekt (Benefits, risks, and challenges of digitalization of society: A general theoretical aspect). *Analychno-porivnialne pravoznavstvo – Analytical and Comparative Jurisprudence*, (5), 753–759. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.05.135>
7. Tsyutsiak, A., Tsyutsiak, I., & Tsyutsiak, V. (2023). Tsyfrovizatsiia podatkovoi systemy: suchasnyi stan, problemy ta perspektyvy (Digitalization of the tax system: Current state, problems, and prospects). *Halytskyi ekonomichniy visnyk – Galician Economic Bulletin*, (4), 48–55. <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/pdf/83/1188.pdf>
8. Shyshkova, N. L. (2018). Vykorystannia blokcheinu u transformatsii derzhavnoho finansovoho kontroliu (The use of blockchain in the transformation of state financial control). *Problemy ekonomiky – Problems of Economy*, (2), 382–388. https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2018-2_0-pages-382_388.pdf
9. Kornivska, V. O. (2022). The role played by the digital transformation of Ukraine's financial sector in the context of post-war reconstruction: Opportunities and risks. *Business Inform*, (8), 27–35. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-8-27-35>
10. Su, N. (2010). China's inter-bank payment and clearing service. *BIS Review*, (3). <https://www.bis.org/review/r100121e.pdf>